

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน Buddhism and sustainable development

ธนพล วิทยาสิงห์^๑

บทคัดย่อ

โลกเริ่มมีการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สังคมมนุษย์มีความเจริญทางด้านต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะความเจริญด้านวัตถุจาก ยุคเกษตรกรรม สู่ยุคอุตสาหกรรม เข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ยุคอวกาศ ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ สิ่งที่เป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญในด้านต่างๆ ของการพัฒนาเหล่านั้นทั้งหมด คือ เทคโนโลยี ซึ่งทำให้โลกพัฒนาอย่างถึงที่สุด จึงมีคำถามว่า แท้ที่จริงแล้วโลกของเราที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้มีการพัฒนาถึงจุดสูงสุดแล้วหรือยัง อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์คนหนึ่ง หรือมนุษย์ทุกคนที่อุบัติมาในโลกนี้จะพึงได้รับ ไม่ว่าจะเป็น ทรัพย์สิน เงินทอง บ้านเรือนที่ใหญ่โตหรูหรา การได้ครอบครองสิ่งต่างๆ ที่มีค่ามหาศาล แต่สิ่งเหล่านี้มนุษย์ก็มีอยู่ชั่วขณะหนึ่ง คือในขณะที่เขาดำรงชีวิตเท่านั้นมิใช่หรือ ในช่วงที่มนุษย์นอนหลับ หรือเสียชีวิตมนุษย์ก็ไม่นำสิ่งที่เขาครอบครองนำติดตัวไปได้แม้แต่ชิ้นเดียว จริงๆ แล้วมนุษย์เป็นเพียงผู้มาอาศัยโลกใบนี้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่พอวันเวลาผ่าน มนุษย์กลับคืนไปสู่ธรรมชาติ ละทิ้งสิ่งต่างๆ คืนสู่โลกที่อาศัยอยู่ หากมองที่การพัฒนาจะเห็นว่า ด้านหนึ่งเจริญขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งกลับเสื่อมลง ซึ่งในปัจจุบัน ความเสื่อมของทรัพยากรธรรมชาติปรากฏชัดเจนมากขึ้น หรือแม้แต่ชีวิตมนุษย์ก็ตาม มีความเสื่อมลง มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนมากขึ้น มองลงไปอีกจะเห็นว่า การพัฒนาปรากฏในลักษณะที่กระตุ้นความอยากอย่างไม่จบสิ้น คนที่มีแล้วก็ยังอยากมีมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คนที่ยังไม่มีก็พยายามขวนขวายเพื่อที่จะได้จะมีขึ้นมาครอบครอง หากเป็นเช่นนี้ความต้องการของมนุษย์ก็ไม่มีการสิ้นสุด มนุษย์จะพยายามแสวงหาให้ตนได้สิ่งที่ต้องการมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อเป็นดังนี้ทรัพยากรที่เหลืออยู่ในปัจจุบันอาจไม่พอต่อการตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ ดังคำกล่าวของมหาตมะ คานธีว่า “ทรัพยากรในโลกนี้มีเพียงพอที่จะหล่อเลี้ยงคนทั้งโลก แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนที่มีความโลภเพียงคนเดียว”

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การพัฒนาที่ยั่งยืน, โลกาภิวัตน์.

^๑ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

Abstract

The development in the world was started after World War 2, with the growth of human society specifically in the material field. It started from agriculture to industry, technology, space, and then borderless information technology called globalization. What indicates the advanced development in fields is the technology. The question is whether the development has reached its peak, what a man should obtain after his birth; treasure, money, house and others. The possession of material things is just for a while or when they are alive. Valuable But these men exist for a while. While sleeping or dying, no one can bring any property with them. Human beings just live on earth for a period of time, and then they have to abandon everything to the world.

Looking at the development, we can see that one side is flourishing, but the other is deteriorating. At present, the deterioration of natural resources appears clearly. Even human life is declining with diseases. In depth consideration, development is to arouse desire endlessly. The rich eagerly try to be richer. Human desire is endless and human beings try to possess things as much as possible. The resource nowadays cannot match the human desire. Mahatma Gandhi said that 'The world has enough for everyone's need, but not enough for everyone's greed.'

Keywords: Buddhism, sustainable development, globalization.

บทนำ

หากจะกล่าวถึงการพัฒนา คนในโลก ส่วนใหญ่มองไปที่ความเจริญทางด้าน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่ทันสมัย ความรุ่งโรจน์ ทางเศรษฐกิจ ความอยู่ดีมีสุขของคนทั้งมวล ใน เรื่องดังกล่าวองค์การสหประชาชาติได้เปิดตัว รายงานการพัฒนามนุษย์เมื่อปี ๒๕๕๖ ภายใต้ กรอบแนวคิดการพัฒนามนุษย์ของ UNDP ดัชนี

HDI เป็นดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนามนุษย์ว่า^๑ การ พัฒนาคือคนในแต่ละประเทศซึ่งพิจารณา องค์ประกอบ ใน ๓ ด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้าน สุขภาพ ด้านศักยภาพ และด้านคุณภาพ (ชีวิต) โดยองค์ประกอบแรก ด้านสุขภาพ ชีววัดจากความ

^๑เฉลิมพล แจ่มจันทร์, ดัชนีการพัฒนามนุษย์ ปี ๒๕๕๖ กับความรุ่งโรจน์ของ (โลก) ทางใต้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/index.php/2012-11-08-03-49-15/mnu-vol33-no5/90-vol33-no5/123-vol33-no5-issue01.html> (๗ สิงหาคม ๒๕๕๗)

ยืนยาวของการมีชีวิตอยู่ของคนในประเทศด้วยจำนวนปีของอายุคาดเฉลี่ย (life expectancy) สำหรับองค์ประกอบที่สอง การศึกษาถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในกระบวนการการพัฒนาทุนมนุษย์ ดังนั้น ด้านศักยภาพ จึงชี้วัดจากจำนวนปีเฉลี่ยและจำนวนปีคาดหมายของการได้รับการศึกษาของคนในประเทศ องค์ประกอบที่สาม ด้านคุณภาพชีวิต มาตรฐานการครองชีพของคนในประเทศชี้วัดเฉพาะในมิติทางเศรษฐกิจโดยดูจากระดับรายได้ประชาชาติต่อหัว (GNI per capita) ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวมีวิวัฒนาการมาจากที่โลกเริ่มมีการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สังคมมนุษย์มีความเจริญทางด้านต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะความเจริญด้านวัตถุจาก จากยุคเกษตรกรรม สู่ยุคอุตสาหกรรม เข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ยุคอวกาศ ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ สิ่งที่เป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญในด้านต่างๆ ของการพัฒนาเหล่านั้นทั้งหมด คือ เทคโนโลยี ซึ่งทำให้โลกพัฒนาอย่างถึงที่สุด^๒ การพัฒนาเกิดขึ้นมากมาย แม้กระทั่งทางพระพุทธศาสนา ก็ยังได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) มีที่มาจากหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นระบบการพัฒนาที่

ยั่งยืนอย่างแท้จริง แต่มิได้ใช้ชื่อว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนท่านแสดงมุมมองวิธีการแก้ปัญหาขององค์การสหประชาชาติ พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา ไตรสิกขา และหลักมัตตัญญูตาที่เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตของคนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาอย่างบูรณาการ มีตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมเรียกว่า สุขภาวะองค์รวมทำให้เกิดความสุขที่ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ แวดล้อม แต่กิเลส ได้แก้ตัณหา มานะ และมิจฉาทิฎฐิ ยังเป็นอุปสรรคที่คนต้องแก้ไขเพื่อประโยชน์ อันอำนวยสันติสุขแก่มนุษย์และธรรมชาติต่อไป^๓

อย่างไรเรียกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธ

ในการเขียนบทความนี้ มุ่งประเด็นไปที่การพัฒนาในทัศนะชาวพุทธคนหนึ่งที่ยพยายามหาคำตอบให้ตัวเองว่า แท้ที่จริงแล้วโลกของเราที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้มีการพัฒนาถึงจุดสูงสุดแล้วหรือยัง อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์คนหนึ่ง หรือมนุษย์ทุกคนที่อุบัติมาในโลกนี้จะพึงได้รับ ไม่ว่าจะเป็น ทรัพย์สิน เงินทอง บ้านเรือนที่ใหญ่โต รโหฐาน การได้ครอบครองสิ่งต่างๆ ที่มีค่ามหาศาลใช่หรือไม่ แต่สิ่งเหล่านี้มนุษย์ก็มีอยู่ชั่วขณะหนึ่ง คือในขณะที่เขาดำรงชีวิตเท่านั้น มิใช่หรือ ในช่วงที่มนุษย์นอนหลับ หรือเสียชีวิต มนุษย์ก็ไม่นำสิ่งที่เขาเป็นเจ้าของนำติดตัวไปได้ แม้แต่ขึ้นเดียว โลกที่เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้มองทางด้านวัตถุจะเห็นว่า มนุษย์มีสติปัญญาเฉลียว

^๒พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), อ้างถึงใน สุทธิพร รัตนธ รัทธา, “ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๓สุทธิพร รัตนธ รัทธา, “ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)”. บทความย่อ.

ฉลาด นำความรู้ไปใช้การพัฒนาอย่างรวดเร็ว มีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกสบายอย่างที่ไม่มียุคใดพัฒนาได้ มีเครื่องมือแพทย์ทำการรักษาที่ทันสมัย ที่ช่วยยืดอายุการมีชีวิตให้ยาวนานออกไป ทั้งมีการพัฒนากฎระเบียบต่างๆ เพื่อควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้อยู่ในกรอบของสังคมเพื่อไม่ให้ไปสร้างความเดือดร้อนวุ่นวายต่อกัน แต่หากเรามองอีกด้านหนึ่งสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดไม่ได้สร้างความสุขให้กับมนุษย์อย่างแท้จริงใช่หรือไม่ คนที่มีแล้วก็ยิ่งอยากมีมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คนที่ยังไม่มีก็พยายามขวนขวายเพื่อที่จะได้จะมีขึ้นมาครอบครอง หากเป็นเช่นนี้ความต้องการของมนุษย์ก็ไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์จะพยายามแสวงหาให้ตนได้สิ่งที่ต้องการมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อเป็นดังนี้ทรัพยากรที่เหลืออยู่ในปัจจุบันอาจไม่พอต่อการตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ ดังคำกล่าวของมหาตมะ คานธีว่า “ทรัพยากรในโลกนี้มีเพียงพอที่จะหล่อเลี้ยงคนทั้งโลก แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนที่มีความโลภเพียงคนเดียว” ดังนั้น การพัฒนาในมุมมองทางพุทธศาสนา มองว่าการพัฒนามนุษย์ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนเพื่อให้คนรุ่นหลังสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขเท่ากับคนในยุคปัจจุบัน ไม่ลดทอนความสามารถของตนลงไปเกิดความลำบากในใช้ทรัพยากรในการดำรงชีวิต นักปราชญ์ด้านพุทธศาสนาเสนอทัศนะที่น่าสนใจไว้ว่า การพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน ควรมีการพัฒนาให้ครบ ๓ ด้านคือ

๑. ด้านพฤติกรรม และวิถีใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ และวิธีปฏิบัติในการผลิตบริโภคแข่งขัน และอยู่ร่วมกับ

สิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม

๒. ด้านจิตใจ เช่นพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่งดงาม รวมทั้งความสุข ความพอใจ ความสดชื่น เบิกบาน จิตใจเป็นตัวชี้กำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตใจที่พอใจมีความสุขก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลดีและพัฒนาไปได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสมโดยเฉพาะการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓. ด้านปัญญา คือความรู้เข้าใจ เหตุผล การเข้าถึงความจริงรวมทั้งความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และแนวความคิดต่างๆ ความรู้ ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิด ทศนคติ และ ค่านิยม ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวปรับพฤติกรรมและจิตใจ ให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่จุดมุ่งหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไปและอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ^๔

ภูมิปัญญาตะวันออกโดยเฉพาะวิถีพุทธให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งรวมถึงคุณค่าทางด้านจิตใจ ที่เน้นการอบรมทางด้านคุณธรรมในสังคมร่วมไปกับการพัฒนาทางวัตถุ

ในขณะที่แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมองว่าความโลภเป็นสิ่งที่แก้ไม่ได้ ละไว้ในฐานที่เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ติดอยู่กับตัวมนุษย์ แต่แนวทางพุทธ เชื่อว่าการบ่มเพาะพัฒนาทางปัญญาสามารถทำให้ความโลภของมนุษย์ลดทอนหรือแก้ไขปัญหาได้

^๔ พริวรรณ ชนะพาทย์, ๒๕๕๑

จากรากฐานแนวพุทธ ถ้าเราพัฒนา มนุษย์ให้พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม การมี วินัยต่อการใช้ชีวิต ร่วมกับการมีสติและการมี ปัญญา ปัญหาต่าง ๆ ในโลก จะสามารถแก้ไขได้ ดังที่แพทย์หญิงอมรา มลิล^๕ ได้ชี้ให้เห็นว่าถ้าเรา สามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ดีได้โดยนำ แนวพุทธมาพัฒนาเป็นแนวปฏิบัติเพื่อฝึกฝนใจ เพื่อไม่ให้เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่นตลอดจนไม่ ทำร้ายสิ่งแวดล้อม มีเมตตาต่อตัวเอง เมตตาต่อ ผู้อื่นและสิ่งรอบข้าง ทำใจให้อยู่ในศีลธรรมและ การมีไตรสิกขา คือ ทาน ศีล ภavana มีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันจะมีส่วนช่วย ให้เกิดการพัฒนายั่งยืนได้ เพราะจะทำให้ มนุษย์เกิดปัญหา มีคุณธรรมที่มองสรรพสิ่งบน โลกแบบองค์รวมและมีดุลยภาพ สามารถปรับ วิธีการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีเหตุผล ตามสภาพปัจจัยจำกัดของทรัพยากร ดำเนิน ชีวิตร่วมกับสังคมรอบข้างด้วยความเมตตาและ ความเป็นธรรม

กรอบแนวคิด (conceptual framework) โดยวิธีพุทธซึ่งประยุกต์มาจาก หนังสือการพัฒนาที่ยั่งยืนของท่านพระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^๖ ประกอบการอธิบาย (ดังภาพที่ ๑ และ ๒) เพื่อให้เห็นปัญหาที่ เชื่อมโยงกับการบริโภคเกินและความต้องการที่ ไม่มีที่สิ้นสุดที่เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดการ พัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนแนวทางแก้ไขที่อิง อาศัยพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังแสดง ในภาพ

^๕ แพทย์หญิงอมรา มลิล ๒๕๕๕

^๖ ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๖

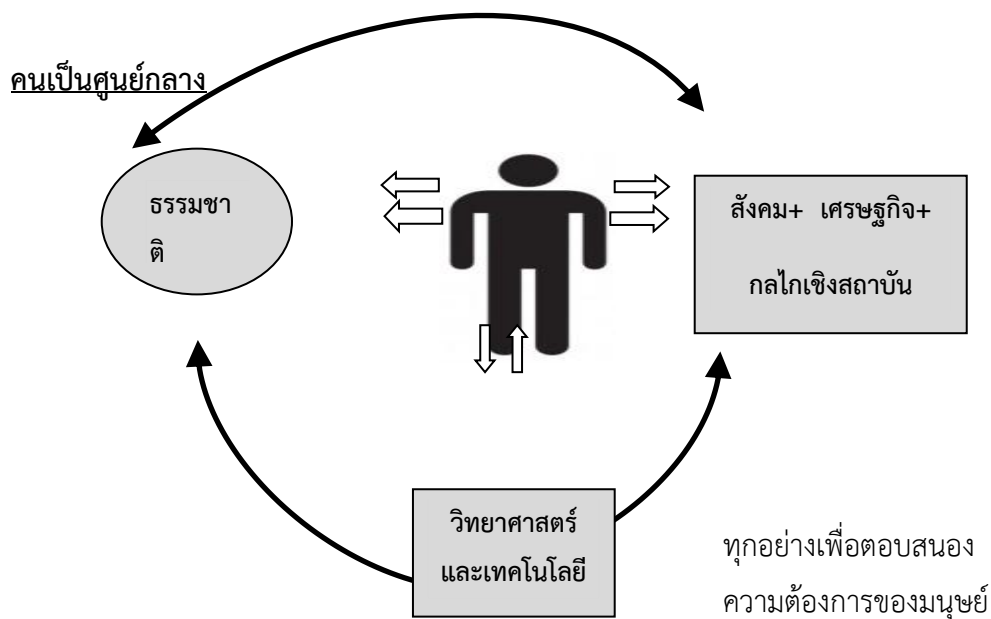

ภาพกรอบแนวคิด (conceptual framework) โดยวิถีพุทธ

ที่มา: สุธาวลัย เสถียรไทย, ดร. ท่านผู้หญิง อ่างถึงใน มหาอุตัมมัย วชิระเมธี, พระ และอมรา มลิลลา, ดร. (๒๕๕๕: ๘๙)

จากในภาพนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาชี้ว่าระบบธรรมชาติ เป็นไปตามหลักอิตทัปปัจจยตา คือ ไม่มีอะไรเป็นศูนย์กลางของอะไร เช่น มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของธรรมชาติทุกสรรพสิ่งมีความเกี่ยวเนื่องกันและเป็นปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกัน แต่มนุษย์ซึ่งยังเป็นปุถุชนจะยังมองไม่เห็นความจริงข้อนั้น กลับคิดว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของทั้งระบบ โดยมีธรรมชาติทรัพยากรเป็นเพียงปัจจัยเพื่อสนองตอบความต้องการของตน โดยที่มนุษย์จะ

เป็นผู้ควบคุมผ่านใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาเป็นเครื่องมือสำหรับผลิตสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนองความต้องการของตน และมีการคิดค้นระบบการทำมาหากินรวมทั้งกรอบระเบียบของการอยู่ร่วมกันภายในสังคมผ่านกลไกทางเศรษฐกิจและกลไกเชิงสถาบัน เช่น การมีกฎหมายและองค์กร เพื่อควบคุมดูแลมนุษย์ด้วยกันเอง โดยทั้งหมดทั้งปวงที่มนุษย์ทำนี้ล้วนตอบสนองความต้องการของตนเอง ดังแสดงในภาพ

ภาพแสดงระบบของมนุษย์

ที่มา: สุธาวลัย เสถียรไทย, ดร. ท่านผู้หญิง อ่างถึงใน มหาอุทัย วชิระเมธี, พระและอมรา มลิลดา,ดร. (๒๕๕๕: ๙๐)

จากภาพนี้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่ตามมาจากการที่มนุษย์มองตนเองเป็นศูนย์กลางของระบบ ถึงแม้จะมีเศรษฐกิจ สังคม กลไกเชิงสถาบัน รวมไปถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ได้คิดค้นมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เอาชนะกับธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ดี สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ล้วนสรรค์สร้าง มีอาจช่วยให้เกิดสันติสุขได้ หากมิได้เริ่มที่ใจ โดยสอดคล้องได้กับแนวคิดเชิงพุทธที่ชี้ให้เห็นว่าในความเป็นจริงแล้วระบบของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติ แต่มนุษย์มีอิตรามองคนเป็นศูนย์กลาง และใช้ธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิต ในการสร้างสรรค์ สังคม เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตอบสนองความต้องการและเมื่อมนุษย์ขาดปัญญาและมีความโลภอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ทรัพยากรธรรมชาติเท่าไรจึงไม่เพียงพอที่จะสนองความต้องการ

แม้ว่าการพัฒนากระแสหลักจะพยายามใช้กฎกติกา ตลอดจนแรงจูงใจต่างๆ เพื่อควบคุมและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของคน ซึ่งแม้จะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นแต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา สิ่งที่ขาดหายไปคือ การพัฒนาจิตใจซึ่งภูมิปัญญาตะวันออกโดยเฉพาะแนวพุทธมองว่ามนุษย์แก้ไขได้ สามารถพัฒนาได้ทำให้ความโลภสามารถลดลงได้

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ คือ ทำให้เกิดองค์รวม (Holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีก

อย่างหนึ่งคือ การมีดุลยภาพ (Balance) หรืออีกนัยหนึ่งคือการทำให้งิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับธรรมชาติ^๑

ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วย ๔ องค์ประกอบ ที่ต้องบูรณาการให้เป็นระบบสัมพันธ์หนึ่งเดียวโดยให้คนเป็นแกนกลางทำหน้าที่เป็นปัจจัยตัวกระทำ

๑. มนุษย์ : ระบบการพัฒนามนุษย์มีสามด้านที่สอดคล้องกัน คือ หนึ่ง) พฤติกรรม (ศีล) คือการมีวินัยต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิต เช่น วิถีสหบริโภคนิยมการประกอบอาชีพโดยต้องพัฒนาให้มีทักษะสามารถเลี้ยงชีพได้ การรู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการให้ และการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดยไม่เบียดเบียน สอง) ด้านจิตใจ ซึ่งประกอบด้วยการมีสติและสมาธิ เพื่อที่จะสามารถพัฒนาสภาพจิตใจที่ดีงาม โดยใช้คุณธรรม แนวทางปฏิบัติเมื่อทำแล้วจะเกิดความสุข ความสดชื่นเบิกบาน และสาม) ปัญญา ซึ่งเป็นความรู้ ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวคิด ทักษะ และค่านิยม

๒. สังคม : โดยระบบในสังคมต้องประสานสอดคล้องกับอันหนึ่งอันเดียวกันมีการสร้างบรรยากาศไม่เบียดเบียน ช่วยเหลือเกื้อกูลลดความเห็นแก่ตัว ร่วมกันวางมาตรการไม่ให้เอารัดเอาเปรียบกันร่วมกันวางมาตรการพิทักษ์การเบียดเบียนธรรมชาติ และสนับสนุนการกระทำหรือกิจการเกื้อกูลกับธรรมชาติ

๓. ธรรมชาติ : โดยเรียนรู้และเข้าถึงความเป็นจริงตามธรรมชาติ มองตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีชีวิตอยู่อย่างสมดุลกับ

ธรรมชาติไม่เบียดเบียนธรรมชาติ และบำรุงรักษาธรรมชาติ

๔. เทคโนโลยี : ทั้งนี้ในการพัฒนามักจะใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างความเจริญซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของการใช้ชีวิต ดังนั้น เทคโนโลยีควรเป็นเครื่องมือสำหรับแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยส่งเสริม เรื่องการใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญา ไม่ใช่ด้วยตัณหา และเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างปัญญา^๒

กรอบแนวคิด (conceptual framework) ที่นำเสนอไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดกระแสหลักคือการใช้กลไกเชิงสถาบัน (นโยบายและกฎหมาย) หลักธรรมาภิบาล เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ และเทคโนโลยี แต่นำมาบูรณาการร่วมกับการพัฒนาจิตใจ หรือการพัฒนามนุษย์ให้ควบคู่ไปด้วย โดยมองว่าหากเราไม่พัฒนาที่ต้นเหตุคือ มนุษย์ คงยากที่จะนำเครื่องมือกลไกต่างๆ มาใช้แก้ไขซึ่งเครื่องมือเหล่านั้นจะกลับกลายมาใช้เพื่อตอบสนองความโลภขึ้นไปอีกและไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริงได้ ดังนั้นการพัฒนามนุษย์จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยแก้ไขโดยอาศัยการประยุกต์แนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ในการพัฒนามนุษย์ประกอบด้วย

ประการแรก การพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางสากล คือ หลักธรรมาภิบาลที่การศึกษาของสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนา

^๑ ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๑

^๒ ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๑

สังคมและสิ่งแวดล้อม” ได้ชี้เงื่อนไขของธรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมว่าต้องมีระบบควบคุมและถ่วงดุลอำนาจ การสร้างแรงจูงใจที่เหมาะสม การสร้างความโปร่งใสจากการเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะ การสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยีและกระบวนการเรียนรู้ การป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน การทำให้ระบบมีประสิทธิภาพด้วยการลดต้นทุนที่สูญเปล่า และการส่งเสริมด้านคุณธรรม เข้ามาช่วยจัดการระบบต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อมที่ขาดประสิทธิภาพ พร้อมกับการสร้างจริยธรรมเพื่อปรับปรุงพฤติกรรม

ประการที่สอง การพัฒนาจิตใจและปัญญา จะเป็นการพัฒนามนุษย์ในอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการปฏิบัติในระดับพฤติกรรมที่ดีงามได้อย่างมีความสุข ซึ่งตัวอย่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของภูมิปัญญาตะวันออกที่มีคุณสมบัติสำคัญคือความมีเหตุผล ความพอเพียง การมีภูมิคุ้มกัน และมีเงื่อนไขสำคัญของคุณธรรมบวกปัญญา ทั้งนี้ คุณลักษณะเหล่านี้จะเกิดได้ต่อเมื่อมีการพัฒนาจิตใจที่ถือเป็นพื้นฐานสำคัญ

หากกลับมาพิจารณาปัญหาท้าทายของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่คุณสมบัติความเป็นทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันหรือ CPR นั้นง่ายต่อการมีพฤติกรรมแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอาจนนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในที่สุด อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์อีลินอร์ ออสโตรม (Ostrom, 1990) สตรีคนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์

ได้พัฒนาแนวคิดที่สามารถอธิบายความร่วมมือกันเพื่อจัดการทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันได้โดยไม่ถูกทำลายและไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก เช่น รัฐเข้ามาแทรกแซง แต่เป็นวิวัฒนาการของการจัดการที่ประสบความสำเร็จโดยกลุ่มที่เกิดขึ้นมาเอง (self-organizing group) จากการศึกษาในหลายๆ ประเทศทั้งกรณีป่าชุมชนและกรณีชลประทาน ราษฎรในประเทศอินเดีย เนปาล ไทย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการร่วมมือกันดูแลจัดการทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันคือ “ความไว้วางใจ” (trust) และ “การต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน” (reciprocity) ซึ่งเมื่ออยู่ในชุมชนเดียวกันรู้จักกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันก็สามารถสร้างให้เกิดความไว้วางใจกัน ทำให้ร่วมมือกันได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกัน การตอบแทนกันทำได้ง่ายคือทั้งในทางบวก คือ ต่างก็ทำดีมีการพึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน หรือถ้าอีกฝ่ายทำไม่ดีก็สามารถได้หรือ sanction กันได้ โดยถ้าอยู่ในชุมชนเดียวกันก็ต้องพยายามรักษาชื่อเสียงหรือหน้าตา (reputation) ของตนเองไว้ทำให้มีส่วนช่วยให้ไม่กล้าที่จะทำในสิ่งที่สังคมจะตำหนิได้ การวิเคราะห์ดังกล่าวจะเป็นที่ระดับพฤติกรรม โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับมิติทางจิตใจ ซึ่งก็พบว่าแม้แต่ทางชีววิทยาก็มองว่าคุณสมบัติของความปรารถนาดีต่อกัน หรือ altruism เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดของมนุษย์และสัตว์การจะเอาชนะแข่งขันกันและคิดแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาตัวรอดอย่างเดียวกลับจะมีผลให้มีชีวิตอยู่รอดบนโลกนี้ได้ยาก^๔

^๓ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๖.

^๔ สุชาวัลย์ เสถียรไทย, ๒๕๕๔

^๕ Dawkins, 1989; Nowak, 2012

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาในระดับที่ลึกลงไปอีกคือระดับจิตใจจะพบว่าการมีคุณธรรมและปัญญานั้น จะยังทำให้คนสามารถร่วมมือกันได้ง่ายขึ้นในการรักษาทรัพยากร เพราะทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ จากการมีเรื่องคุณธรรมด้านสัจจะและความซื่อสัตย์สุจริต และอีกเงื่อนไขของออสโตรมคือในเรื่องของการต่างตอบแทนซึ่งในที่นี้รวมถึงการตรวจสอบหรือตอบโต้โดยสังคม ซึ่งในทางพุทธเองก็จะมีกรณีเตือนสติในทางธรรมที่เป็นการลงโทษทางสังคม โดยการร่วมมือกันงดเว้นการพูดคุยกดดันตอคบหาสมาคม เสมือนการคว่ำบาตร ซึ่งในสมัยพุทธกาลเมื่อมีคนทำผิดพระสามารถไม่รับบิณฑบาตกับผู้นั้นได้ นอกจากนี้ลักษณะของการมีคุณธรรมของความเมตตา กรุณา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้พบได้ง่ายในชุมชนที่มีภูมิปัญญาตะวันออก ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันไม่เฉพาะแต่สังคมชาวพุทธ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในด้านการจัดการรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จพบเห็นได้ทั่วไปจากภูมิปัญญาตะวันออกแนวพุทธที่เน้นด้านจิตใจเป็นสำคัญ

หลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักธรรมสำคัญที่ช่วยแก้ไขปัญหายุคใหม่ที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการพัฒนาของมนุษย์ที่มุ่งหวังให้เกิดความสุขสบายโดยเฉพาะความสุขในส่วนปัจเจก โดยละเลยปัญหาที่เกิดจากพัฒนาซึ่งเริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติประกาศให้มีการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่งผลให้เกิดปัญหาเหล่านี้ตามมา คือ ความเสื่อม

โทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นธรรม และการบริโภคเกิน

การน้อมนำศีลห้าและเบญจศีลเบื้องต้นของหลักคำสอน มาพึงปฏิบัตินั้นสามารถช่วยก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ดังรายละเอียดดังนี้คือ

๑. ศีลข้อที่หนึ่ง ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามเบียดเบียนสัตว์ และการไม่ใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ เป็นศีลที่ว่าด้วยหลักการด้านสิทธิมนุษยชนตลอดจนสิ่งแวดล้อมเป็นการปกป้องชีวิตของมนุษยชน รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนสัตว์และธรรมชาติ

๒. ศีลข้อที่สอง ห้ามลักทรัพย์ เป็นศีลว่าด้วยหลักประกันเรื่องของการไม่ทุจริตไม่คอร์รัปชัน เป็นข้อธรรมที่ช่วยให้สังคมเกิดการใช้และการกระจายทรัพยากรที่เป็นธรรม

๓. ศีลข้อที่สาม ห้ามประพฤติดินอกิน เป็นหลักประกันเรื่องความมั่นคงของสถาบันครอบครัวรวมทั้งการคุ้มครองเด็ก สตรี เยาวชน ให้คนทุกคนได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ไม่ใช่ฐานะที่เป็นแค่ปัจจัยการผลิต นอกจากนี้สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สำคัญที่สุดในสังคมในการสร้างมนุษย์ให้สมบูรณ์ขึ้นมา

๔. ศีลข้อที่สี่ ละเว้นจากการกล่าวเท็จปราศจากความจริง เป็นหลักประกันเสรีภาพทางสื่อและข่าวสาร คือจะต้องไม่ใช่ข้อมูลเท็จมากล่าวหาให้ร้ายซึ่งกันและกัน ถือว่าเป็นปัญหาของทั้งโลก เนื่องด้วยโลกที่เต็มไปด้วยเสรีภาพแต่ยังขาดจรรยาบรรณในการใช้เสรีภาพ

๕. ศีลข้อที่ห้า เว้นจากการดื่มสุรา ของมีเงินเมา สิ่งเสพติดให้โทษ เป็นหลักประกัน สุขภาพ และการบริโภค ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า เฉพาะการบริโภคสุรา ยาเสพติด แต่รวมถึงการ บริโภคในลักษณะมีเงินเมาทุกรูปแบบ เช่น บริโภค อาหารปัจจัยสี่ การบริโภคยศทรัพย์อำนาจ รวมถึงการบริโภคอัตลักษณ์ ค่านิยมของการมี ยี่ห้อตราสินค้า (brand) โดยทางพุทธได้พูดถึง การบริโภคว่ามนุษย์ต้องมีการบริโภคอย่างมีสติ ซึ่งศีลข้อนี้จะช่วยโลกไม่ให้มีการบริโภคด้วยอัตรา เร่งที่เร็วเกินไปและจะได้ชะลอความเสื่อมของ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้ช้าลงได้

ดังจะเห็นได้ว่า ศีลห้านี้สามารถ นำมาประยุกต์เพื่อช่วยเป็นหลักประกันให้เกิด แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการสร้างความเป็นธรรมและสิทธิมนุษยชนให้เกิดขึ้นในสังคม โลก ตลอดจนการกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ใน การเลือกบริโภคสิ่งต่างๆ ด้วยความมีเหตุผลที่จะ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้ง ในปัจจุบันและอนาคต

นอกจากนี้หลักธรรมะในพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อช่วยในการให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ มรรคมีองค์แปดใน อริยสัจสี่ที่เป็นหลักปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ หากน้อมนำมาปฏิบัตินั้นจะนำมาซึ่งความสุข สงบทั้งทางร่างกายและจิตใจได้ เช่น หลักปฏิบัติ ของมรรคมีองค์๘^๖ บางข้อที่ครอบคลุมและ เกี่ยวข้องกับลักษณะแนวทางการพัฒนาใน ปัจจุบัน ดังนี้

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ เป็นการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นตลอดจนสิ่งแวดล้อม และสังคม มีแนวทางประพฤติปฏิบัติในทางการ ทำมาหากินที่มีจริยธรรมอันดีงาม

สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ โดยการประพฤติดีงามทางกาย หรือ กิจกรรม ทางกายทั้งปวง ซึ่งเมื่อนำไปใช้ปฏิบัติแล้วจะงด เว้นซึ่งการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่เบียดเบียนและ ทำร้ายผู้อื่นรวมทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งปวง

สัมมาสติ คือ การมีสติรู้ตัวอยู่ตลอด ระลึกสภาพความจริงในปัจจุบันในสิ่งที่เกี่ยวพัน แก่ปัญหา ซึ่งหลักสัมมาสตินี้สามารถนำมาใช้ได้ ตามสภาพการณ์ตามเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ที่จะทำให้นักพัฒนารับทราบถึง ข้อเท็จจริงหรือเพื่อที่จะนำมาปรับใช้นโยบายการ พัฒนาด้านต่างๆ

สัมมาทิฐิ คือ การมีปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสม ความเป็น จริงด้วยปัญญา ซึ่งหลักสัมมาทิฐิถือเป็นกำหนด แก่ความคิดที่ถูกต้องและเป็นต้นทางของความดี งามทั้งปวง สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมทั่วไป ทกประเภททั้งทางโลกและทางธรรม

เมื่อพิจารณาลักษณะที่สอดคล้อง หลักไตรสิกขาอันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นองค์ประกอบของการดำเนินชีวิตตามแนว พุทธสามารถเทียบเคียงได้ว่าหลักสัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะเทียบกับศีล ส่วนสัมมาสติ คือ สมาธิ และสัมมาทิฐิ คือปัญญานั้นเอง

นอกจากนี้ยังมีหลักคำสอนซึ่งค้ำชูใน ชีวิตประจำวันหากยึดเป็นแนวทางการดำเนิน

^๖ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๔ มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก

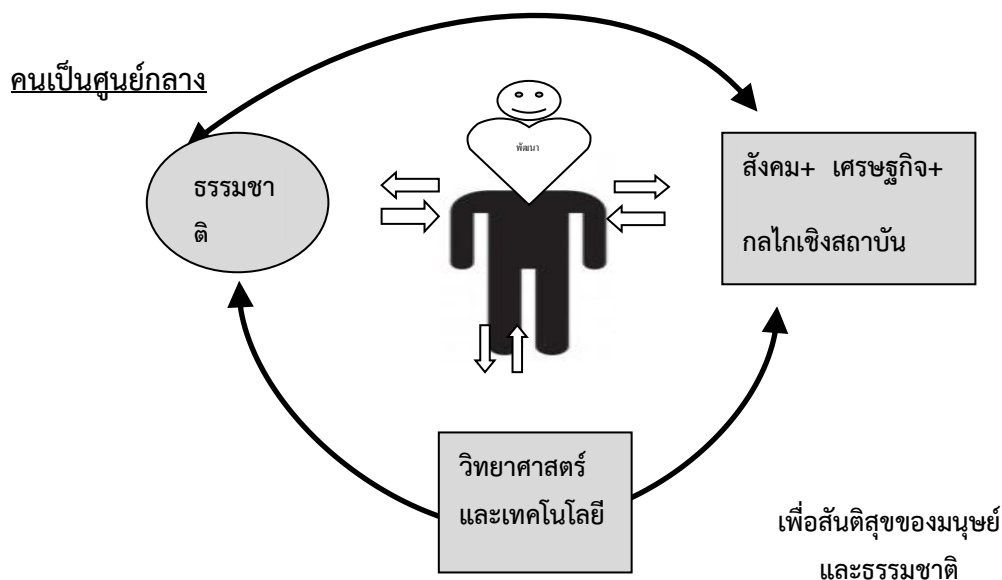
ชีวิตจะส่งผลให้เกิดการดำเนินชีวิตในหนทางที่พอเหมาะพองาม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรงในหน้าที่การงาน ซื่อตรงต่อตนเอง บุคคลอื่น และสังคมส่วนรวม ความไม่โลภ ความพอประมาณ การแสวงหาความพอดี การลดพฤติกรรมการบริโภค การพิจารณาปฏิสังขาร คือ ให้พิจารณาแล้วจึงเสพปัจจัยโดยมองให้เห็นคุณค่าที่แท้ของสิ่งนั้นว่าเราเสพหรือบริโภคเพื่ออะไร ซึ่งนอกจากนี้ทำให้มีประโยชน์ต่อชีวิตตนเองแล้ว ก็ทำให้ลดการเบียดเบียนกันในสังคม และเอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมไปในตัวด้วยดังที่กล่าวแล้ว และหลักเมตตา กรุณา การสงเคราะห์ช่วยเหลือ การให้ด้วยการไม่หวังผลตอบแทนใดๆ มีความสุขทางใจการให้การเสียสละ เอื้อเพื่อเจองุนต่อผู้อื่น หลักคำสอนต่างๆ เหล่านี้ จะมีส่วนทำให้ลดการเบียดเบียนกันในสังคม เพราะเมื่อทรัพยากรมีอยู่จำกัด เมื่อผู้ใช้ไม่โลภและใช้ด้วยความพอดีพองามก็ทำให้ผู้อื่นสามารถมาใช้ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึ่งถ้ายังมีคุณธรรม ซึ่งเมื่อนำมากำกับร่วมกับหลักของธรรมาภิบาลแล้วจะทำให้ทุกฝ่ายลดละซึ่งความเห็นแก่ตัว ไม่เอาผลประโยชน์จากทรัพยากรจนเกิดความพอดีพองาม ต่างฝ่ายต่างมุ่งสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ดังข้ออ้างอิงของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ว่า “..จิตใจที่คิดจะได้จะเอา ทำให้เกิดทำที่ความรู้สึกแบบหวาดระแวงเป็นปฏิกิริยา โดยมองเพื่อมนุษย์เป็นคู่แข่ง ตลอดจนมองเขาเป็นเหยื่อ โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบันที่อยู่ภายใต้ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์จะหล่อหลอมสภาพจิตใจเช่นนี้มากจึงต้องถ่วงดุลจิตใจที่คิดจะได้จะเอา ด้วยการตั้งจิตคิดจะให้ซึ่งจะเป็นตัวนำจิตให้เกิดความสนใจต่อสุขทุกข์ของผู้อื่น เกิดความ

เข้าใจเห็นใจเพื่อมนุษย์พัฒนาเมตตา กรุณา มุทิตา ขึ้นมาโดยวิธีธรรมชิตและด้วยการพัฒนาพฤติกรรมในการให้ เข้ามาควบคู่ก็ทำให้การให้กลายเป็นความสุข..” และหลักของการมีสติ หรือการระลึกได้ โดยหากคนมีสติจะทำให้มีปัญญาสามารถหมุนปัญหา หรือกิจการต่างๆ ให้ได้ประโยชน์ ดังที่แพทย์หญิงอมรา มลิลา ได้กล่าวไว้ว่า “เราคอยเอาสติทำให้เรานิ่งได้ และเราก็มีเหตุผล และถ้าเมื่อเกิดความผิดพลาดอะไร เราก็ไม่เดิน เพราะเราถือว่าเราเป็นมนุษย์มาจากวิชา เราก็ต้องเรียนรู้มาจากความผิดของเรา ถ้าเราวางใจได้อย่างนี้ อะไรอะไร ก็ดีทั้งนั้นเลย บางครั้งของที่เรานึกว่าผิดพลาดอย่างมากมาย แต่กลับมาเป็นคุณ กับเราอย่างมาก เพราะเราเอาสิ่งนั้นมาปรับให้เกิดประโยชน์ได้และทำให้เราค้นพบวิธีใหม่ที่ทำให้เราหลุดออกไปจากความยึดมั่น สำคัญผิดของเราซึ่งแต่ก่อนเรานึกว่าเรารู้ทั้งนั้น”^๗

ดังภาพที่นำเสนอระบบของมนุษย์สามารถพัฒนาได้อย่างสมดุลโดยใช้แนวทางการพัฒนาจิตใจ ควบคู่ไปกับแนวทางกระแสหลักที่เน้นกลไกการจัดการเชิงสถาบันและเทคโนโลยี มาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องนโยบายที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม และแก้ปัญหาความไม่ยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรลงได้ เพราะสามารถลดปัญหาความยากได้ที่ไม่สิ้นสุดและความไม่ซื่อสัตย์ คิดคดโกงเอาเปรียบธรรมชาติและคนอื่นอย่างที่เป็นอยู่ ดังแสดงในภาพ^๘

^๗ แพทย์หญิงอมรา มลิลา, ๒๕๕๕.

^๘ สุธาวัลย์ เสถียรไทย, ดร. ท่านผู้หญิง อ่างถึงใน มหาจุฬารัชมงคล วชิระเมธี, พระ และอมรา มลิลา, ดร. ๒๕๕๕

ภาพแสดงระบบของมนุษย์ในการพัฒนาอย่างสมดุล

ที่มา: สุธาวลัย เสถียรไทย, ดร. ทานผู้หญิง อ่างถึงใน มหาอุตัมชัย วชิระเมธี, พระ และอมร มาลีลา, ดร. (๒๕๕๕: ๙๐)

บทสรุป

การพัฒนาที่ยั่งยืนที่ใช้แนวทาง กระแสหลัก อาทิ กลไกตลาด กลไกเชิงสถาบัน รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาช่วยแก้ไขปัญหา นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นแต่อาจยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ จะเน้นไปที่การพัฒนา ด้านจิตใจควบคู่ไปด้วย เพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ดังนั้น ในการพัฒนาแบบยั่งยืนในสังคมไทย โดย แนวทางพุทธศาสนานั้น จะเน้นการพัฒนาคน เป็นหลัก ในการพัฒนาคนนั้น สิ่งสำคัญของการ พัฒนาคือ ปัญญา เพราะทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย และรู้ว่าจะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร การพัฒนาจะ เป็นไปพร้อมกันทั้ง ๓ ด้าน คือ

๑. พัฒนาพฤติกรรม (ศีล) หรือ วิธีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำความดีเชิงชีพ ในการพัฒนาด้านนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคน ให้มีศีล คือ วินัย เพราะวินัย เป็นตัวการ จัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา
๒. พัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) เช่น พัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็ง มั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตที่ดีงาม รวมทั้งความสุข
๓. พัฒนาด้านปัญญา (ปัญญา) คือ ความรู้ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิด ทักษะ และค่านิยม ในการฝึกฝนหรือพัฒนา ด้านความรู้ ความเข้าใจ ทำได้โดยรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบโดยอาศัยเหตุผล เพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง

การพัฒนาทั้ง ๓ ด้านนี้จะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งหากพัฒนาได้ทั้งสามด้านแล้วจะทำให้ชีวิตมีแต่ความดีงาม ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง การพัฒนาหรือการฝึกฝนทั้ง ๓ ด้านนี้ เราเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง

การพัฒนาเป็นสิ่งที่ทุกประเทศพึงปรารถนาและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยขาดความคิดอันรอบคอบไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาถือได้ว่าเป็นกระบวนการหลายมิติ ในปัจจุบันได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอยู่หลายประการ เช่น เน้นความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภาวะทันสมัย การพึ่งพิง การกระจายรายได้ การเน้นความต้องการขั้นพื้นฐานในการพัฒนา การพัฒนาว่าด้วยระบบของโลก และแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืน เห็นได้ว่าแนวความคิดดังกล่าวบางทฤษฎีมีส่วนสัมพันธ์กันและขัดแย้งกันอยู่ในตัว ทั้งนี้เกิดจากการมองต่างวาระกัน แต่ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือการพัฒนา โดยเฉพาะกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีต่างๆ ที่ทันสมัย และระบบอุตสาหกรรมนิยมจากต่างชาติเพื่อให้เกิดการกระจายได้ ประชาชนอยู่ดีกินดี ยิ่งในปัจจุบันด้วยแล้ว โลกตกอยู่ในกระแสแห่งการพัฒนาอยู่เสมอ เลยกกลายเป็นว่าประเทศและภูมิภาคต่างๆ เชื่อมโยงด้วยเครือข่ายเดียวกัน

แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นกระแสความคิดที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ ในทัศนะ

ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) แสดงด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดพื้นฐานเรื่องมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่แยกจากกัน เพราะตัวมนุษย์เป็นธรรมชาติอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ และเน้นการพัฒนาคน ที่เรียกว่า ภาวนา หมายถึงการพัฒนา ทั้งทางด้านพฤติกรรม ความประพฤติ เป็นการพัฒนาระดับศีล ด้านจิตใจ คุณธรรมจริยธรรม เป็นการพัฒนาระดับสมาธิ และด้านปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ขณะเดียวกันพุทธธรรมนี้ เป็นแนวทางหลักการพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติซึ่งหมายถึงพัฒนามนุษย์ สังคม และธรรมชาติ แบบองค์รวมไม่แยกส่วนออกจากกันในการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ ต้องดำเนินไปด้วยกันกับชีวิตมนุษย์ในลักษณะประสานกลมกลืน มิได้เน้นเฉพาะการพัฒนามนุษย์ ในมิติทางวัฒนธรรม หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง จึงสรุปได้ว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่กว้างขวางเกื้อกูลกันกว่า แนวทางของทางโลกมนุษย์ที่ได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างมากมาย เหตุเพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธ ย่อมไม่มีโทษ ไม่มีภัย หรือผลกระทบข้างเคียงต่อสิ่งใด หรือระหว่างการพัฒนา มีแต่คุณค่าอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งมนุษย์ ธรรมชาติ และโลกเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น การพัฒนาที่กล่าวมา หากไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม จิตวิญญาณของมนุษยชาติไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศแล้วไซ้ การพัฒนาก็เท่ากับ

การทำลาย แล้วเราจะเรียกร้องความยั่งยืนมา การสูญเสียดุลยภาพของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์ใช้จากที่ใด เพราะเมื่อเริ่มมีการพัฒนาก็เท่ากับว่า เป็นที่อยู่อาศัยนั่นเอง มนุษย์ได้ทำลายระบบนิเวศลงไปด้วย นำไปสู่เกิด

บรรณานุกรม

- เฉลิมพล แจ่มจันทร์.ดัชนีการพัฒนามนุษย์ ปี ๒๕๕๖ กับความรุ่งโรจน์ของ (โลก) ทางใต้, สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ที่เว็บไซต์, chalermpol.cha@mahidol.ac.th
- พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๔ มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๕๔). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (๒๕๕๕). **เอกสารจากการถอดเทปการสัมมนาพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ**. วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๕ เวลา ๑๔.๐๐ – ๑๖.๓๐ น. สถาบันวิมุตยาลัย.
- มหาวุฒิชัย วชิรเมธี, พระ และอมรา มลิลลา, ดร. (๒๕๕๕). **การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธกับเศรษฐกิจสีเขียว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา.
- พิราวรรณ ชนะพาห์. (๒๕๕๑). **กระบวนการทัศน์การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุชาวัลย์ เสถียรไทยและคณะ. (๒๕๕๖). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม**. สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๖., สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุทธพร รัตนธร ศรีทธา. (๒๕๕๓). **ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)**. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อมรา มลิลลา. (๒๕๕๕). **เอกสารบรรยายธรรม เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนในแนวพุทธ**. วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕. สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
- Dawkins Richard. (1989). **The Selfish Gene**. new edn, Oxford University Press, Oxford.